

SEÇİMLERİN ERTELENMESİ

Tolga Şirin *

ÖZET

Bu makalede Anayasa'nın 78'inci maddesinde düzenlenen "Seçimlerin Geriye Bırakılması" kurumu incelenmiştir. İncelemenin birinci başlığında konu, karşılaştırmalı anayasa hukuku yönünden ele alınmıştır. Buna göre "yasaklama modelleri" ve "takdir modelleri" biçiminde iki kategori bulgulanmıştır. İkinci kategori Türkiye'ye daha uygundur. Bu kararların nitelikli çoğunlukla alındığı örnekler esin kaynağı olacak niteliktedir. İkinci başlıkta konu, kurucu iktidar tutanakları yönünden ele alınmıştır. Bu kaynaktan bulguların şey, kurucu iktidarın, savaş dışındaki erteleme nedenlerine bilerek ve isteyerek yer vermediğidir. Üçüncü başlıkta konu, Yüksek Seçim Kurulu ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında ele alınmıştır. Bu kaynaktan çıkarılan sonuç, söz konusu içtihatların güncel duruma örnek olamayacağıdır. Dördüncü başlıkta konu, olası sorunlar yönünden incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Anayasa'da bazı değişikliklere gidilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER

Seçimlerin ertelenmesi, seçimlerin geriye bırakılması, Yüksek Seçim Kurulu, olağanüstü hâl, anayasa yargısı

POSTPONING THE ELECTIONS

ABSTRACT

This article examines the institution of 'postponing the elections' regulated in Article 78 of the Constitution. In the first chapter, the subject is discussed under comparative constitutional law. Accordingly, two categories are identified as "prohibition models" and "appreciation models". The second category is more suitable, and the examples involving qualified majority clauses are inspiring for Turkey. In the second chapter, the subject is discussed under the preparatory works. What is found from this source is that the constituent power did not deliberately and willingly give place in the Constitution to the reasons for postponement other than a state of war. In the third chapter, the subject is discussed in light of the decisions of the High Election Board and the Constitutional Court. The conclusion drawn from this source is that the former case law in question cannot be a precedent of the current situation. In the fourth chapter, the subject is examined from the point of future-possible problems. As a result of this examination, it is concluded that some amendments should be made to the Constitution.

Doç. Dr. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı*,
tolgasirin@gmail.com ORCID: 0000-0002-7172-5426

Makale geliş tarihi: 27 Şubat 2023 **Makale kabul tarihi:** 11 Nisan 2023

Atf önerisi: Şirin, Tolga. "Seçimlerin Ertelenmesi." *Ankara Barosu Dergisi* 81, no. 2 (Nisan 2023): 1-XXX. DOI: 10.30915/abd.xxxxxxxxxx

KEYWORDS

Postponement of the Elections, Postponing the Elections, Supreme Election Board, State of Emergency, Constitutional Review

GİRİŞ

1982 Anayasası'nın (2017 yılından beri) tasarımı, milletvekilliği ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin her hâlükârda aynı zamanda yapılmasıdır.¹ Bu seçimler prensip itibarıyla beş yıllık sürelerle yapılır.² Bunların daha erkene alınması, bir Cumhurbaşkanı kararıyla veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) üye tam sayısının beşte üçünün alacağı bir kararla mümkündür.

Seçimlerin zamanı iki olasılıkta daha değişebilir. Bu olasılıklar tek bir maddede toplanmıştır. Anayasa'nın "Seçimlerin Geriye Bırakılması ve Ara Seçimler" başlıklı 78'nci maddesine göre:

“Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz.

Yukarıda yazılı hallerden ayrı olarak, bir ilin veya seçim çevresinin, Türkiye Büyük Millet Meclisinde üyesinin kalmaması halinde, boşalmayı takip eden doksan günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılır. Bu fıkra gereği yapılacak seçimlerde Anayasanın 127 nci maddesinin üçüncü fıkrası hükmü uygulanmaz.”

Bu maddenin ilk iki fıkrası seçimlerin geriye bırakılmasını düzenler. Bu hükümde yer alan “geri bırakılması” ifadesindeki “geri” kavramı “geçmiş, mazi” anlamıyla değil, “son, sonuç” anlamıyla kullanılmıştır.³ Kastettiği şey “savaş durumunun sonu”dur. Devam eden cümlede de “erteleme kararı” dendiği için madde başlığı ve içerik itibarıyla hüküm, seçimlerin ertelenmesi kurumunu (bundan sonra kurum “seçimlerin ertelenmesi” diye anılacaktır) düzenlemektedir.

Maddenin son üç fıkrası ara seçimlerle ilgilidir. Ara seçim, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalmaların doldurulması için yapılan seçimlerdir.

Ara seçim kurumu, çeşitli çalışmalara⁴ doğrudan konu olmuşsa da, seçimlerin geriye

¹ Bu çalışmada da özel bir neden bulunmadıkça seçim kavramı milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri için kullanılacaktır. Mahalli idari seçimlerin durumu, çalışma açısından talidir.

² Anayasa (m. 127/3) mahalli idarelerin seçimlerinin de beş yılda bir yapılması gerektiğini öngörmüştür. Fakat bu seçimin zamanı, her hâlükârda birlikte yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği seçimlerinden farklı olabilmektedir.

³ Türk Dil Kurumunun sözlükleri için bkz. <https://sozluk.gov.tr>

⁴ Örn. bkz. Hikmet Sami Türk, “Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçimleri Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 38, no. 1-2, 1981: 3-52; Erdal Onar ve Levent Gönenç, “1982 Anayasası'na Göre Ara Seçim,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51, no. 4, 2002: 1-

birakılması kurumu öğretide dolaylı olarak ele alınmış bir meseledir.⁵ Elinizdeki çalışmanın amacı, seçimlerin geriye bırakılması kurumunu incelemektir. Bu amaçla, tutanaklar, içtihatlar ve öğreti görüşleri incelenecek ve tespit edilen olası sorunlara yanıt aranacaktır. Karşılaştırmalı anayasa hukuku da bu yanıt arama sürecinde bir diğer kaynak olarak kullanılacaktır. Çalışma, bu kaynakları gözeten başlıklarla ilerleyecek, nihayet son başlıkta ise olasılıkların üzerinde durulacaktır.

I. KARŞILAŞTIRMALI ANAYASA HUKUKUNDA SEÇİMLERİN ERTELENMESİ

Seçimlerin ertelenmesi, anayasalarda sık karşılaşılan bir konudur.⁶ Bu konuda herhangi bir hükme yer vermeyip sessiz kalan ve konuyu yasama organının takdirine bırakan anayasalar da yok değildir. Fakat özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte bu “anayasal sessizlik” dikkat çekmiş ve pandemi sırasında seçimlerin ertelenmesinin mümkünlüğü tüm dünyada tartışılmaya başlanmıştır.⁷

Anayasaların dikkate değer çoğunluğunda konu özel olarak düzenlenmiştir. Bu anayasalardaki düzenleme biçimlerine baktığımızda, bazılarında konunun yasaklama yoluyla, diğer bazılarında ise takdire bırakma biçiminde ele alındığını görüyoruz.

A) YASAKLAMA MODELLERİ

Seçimlerin ertelenmesine yasaklama yoluyla yer veren anayasalarda yasaklı dönem genellikle “savaş hâli” olmaktadır.

1949 tarihli Almanya Anayasası (md. 115h) bu bağlamda öncü metinlerden biri sayılabilir⁸. Bu

40; Erdal Onar ve Levent Gönenç, “1982 Anayasası’nın Ara Seçime İlişkin 78. Maddesine 2002 Yılında Eklenen Fıkra Üzerine Düşünceler,” *Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan*, (Ankara: Adalet Yay., 2010).

⁵ Örn. bkz. Levent Gönenç, *Türkiye’de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*, (Adalet Yay., 2008): 58-61; Tolga Şirin, “Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Anayasal Mücadeleye Giriş,” *Anayasa Hukuku Dergisi* 9, no. 17, 2020: 43-146; Feyzan Olgunsoy, “Tehlikeli Salgın Hastalıklar Nedeniyle Seçimlerin Ertelenmesi,” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, no. 2, 2020: 584-637. Ayrıca KKTC bağlamında bkz. Demet Çelik Ulusoy, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Ertelenmesi ve Cumhurbaşkanının Görev Devamına İlişkin Parlamento Kararının Yarattığı Anayasal Sorunlar,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22, no. 2, 2020: 577-632. Bu konudaki dolaylı karar için bkz. A/M, No. 5/2020, D. No. 3/2020, Kt. 30/06/2020. KKTC AYM’si yakın zaman önce yerel seçimlerin ertelenmesiyle ilgili bir kararında “Cumhuriyet Meclisinin yasa yaparak yerel yöneticilerin görev sürelerini uzatma yetkisi olduğunu söylemek mümkün değildir” diyerek bu konuda bir iptal kararı vermiştir. Bkz. A/M, No. 9/2022, D. No. 5/2022, Kt. 07/09/2022. KKTC Anayasa hukukuna dönük ayrıntılı bilgi için bkz. Fazıl Sağlam, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri*, (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yay., 2016).

⁶ Bu metinde, özel olarak atıf yapılmadıkça, karşılaştırmalı anayasa hukukçuları Zachary Elkins, Tom Ginsburg ve James Melton’un hazırladığı veri tabanı kullanılacaktır. Bkz. <http://www.constituteproject.org> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2022).

⁷ Bu konudaki raporlar için bkz. <https://www.idea.int> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2022). Pandemi sırasındaki seçimler için bkz. <https://www.coe.int/en/web/electoral-assistance/electedata-covid-impact> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2022). Bu çalışmada pandemi dönemindeki uygulamaların üzerinde özel olarak durulmamaktadır. Bkz. Toby S. James ve Sead Alihodzic, “When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations,” *Election Law Journal* 19, no. 3, 2020: 1-19. Deprem özelinde ise özellikle ampirik deneyimler yönünden bkz. Akira Kotaki ve Fumio Takeda, “Study on Disaster Emergency Provisions in the Constitution of Japan as a Measure Against Huge Disasters – A Discussion Based on Initial and Emergency Responses to the Great East Japan Earthquake,” *Journal of Disaster Research* 13, no. 2, 2018: 367-379.

⁸ Almanya’da hüküm “Federal Meclis ve eyalet meclislerinin savunma hali sırasında dolan seçim süreleri, savunma halinin bitiminden altı ay sonra sona erer. Federal Cumhurbaşkanının görev süresi savunma hali sırasında usulen bitiyorsa veya Federal Cumhurbaşkanının görevi savunma hali sırasında Federal Konsey Başkanına geçmişse, işbu görev savaş halinin bitiminden dokuz ay sonra sona erer. Savunma hali sırasında görev süresini dolduran bir Federal Anayasa Mahkemesi üyesinin görev süresi, savunma halinin bitiminden altı ay sonra sona erer.” biçiminde düzenlenmiştir. Bu maddedeki “savunma hâli” ifadesi, Almanya’nın tarihsel arka planı uyarınca saldırı savaşı yaşağına özgü bir vurgudur. Almanya’nın bu kendine özgü durumu “pasifist anayasa” olmasından ileri gelir.

ülkedeki modele nispeten benzer biçimde 1995 tarihli Azerbaycan (md. 84), 1992 tarihli Estonya (md. 131), 1993 tarihli Kamboçya⁹ (md. 86), 2007 tarihli Karadağ (md. 84, 97), 1992 tarihli Litvanya (md. 143), 2006 tarihli Sırbistan (md. 116), 1991 tarihli Slovenya (md. 81 ve 103) ve 1995 tarihli Yunanistan (md. 30) anayasalarında savaş hâlinin bulunması, seçim döneminin kendiliğinden uzamasına neden olmaktadır. Bu modelde genelde anayasa, seçimin ne zaman yapılacağını, açıkça bir süre vererek bizzat düzenlemektedir. Almanya'da seçimlerin, savunma savaşının sona ermesinden sonra (Cumhurbaşkanlığı için dokuz ay, yasama için altı ay sonra) yapılması öngörülmüştür. Bu süre Azerbaycan'da "savaşın sonuna" bırakılmıştır. Ertelemeyi gerektiren koşulun ortadan kalkmasından sonra seçim için öngörülen azami süreler, Slovenya'da altı ay; Estonya, Litvanya ve Sırbistan'da üç ay; Karadağ'da doksan gün ve Ermenistan'da kırk gün olarak öngörülmüştür. Yunanistan Anayasası ise bir süreye yer vermemiştir.

Söz konusu kategoride yasaklamayı, savaşın yanı sıra olağanüstü hâle de özgüleyen anayasalar da vardır. Örneğin Estonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya anayasaları için durum böyledir. 1996 tarihli Ukrayna Anayasası (md. 83) ise yasaklamayı sadece olağanüstü hâl ve sıkıyönetime özgülemiştir. Benzer bir nedene bağlılık içeren 1998 tarihli Arnavutluk Anayasası (md. 170) ise kendine özgü bir kademelendirme getirir:

"Olağanüstü tedbirlerin uygulanma döneminde yerel yönetim organları için seçim yapılamaz, referandum yapılamaz ve yeni Cumhurbaşkanı seçilemez. Mahalli idare organları için seçimler, ancak olağanüstü tedbirlerin uygulanmadığı yerlerde yapılabilir."

B) TAKDİR MODELLERİ

Seçimlerin ertelenmesini öngören anayasaların çoğunda bu konu, kategorik bir yasaklama biçiminde değil, takdiri bir mesele şeklinde görünür olmaktadır. Bunun en sade şekli, 1947 tarihli İtalya Anayasası'nda (md. 60) somutlaşmıştır:

"Her bir Meclisin görev süresi, kanunla ve yalnızca savaş durumunda uzatılabilir."

Bu model içinde sayılabileceğimiz örneklerde de erteleme savaşla ilgili kılınması yaygındır. 1972 tarihli Bangladeş (72), 1994 tarihli Beyaz Rusya (md. 93), 1966 tarihli Barbados (md. 61), 1981 tarihli Belize (md. 84), 1993 tarihli Kamboçya (md. 78, 86), 1993 tarihli Çekya (md. 10), 1978 tarihli Dominika (md. 54), 1992 tarihli Gana (md. 113), 1982 tarihli Kanada¹⁰ (md. 4), 2010 tarihli Kenya (md. 102), 1962 tarihli Kuveyt (md. 83), 1991 tarihli Lao Halk Cumhuriyeti (md. 54), 1994 tarihli Moldova (md. 63), 1991 tarihli Romanya (md. 63 ve 83) anayasalarında, seçimlerin savaş durumunda ertelenmesi olanağı tanınmıştır.

Seçimi erteleme konusundaki takdiri, savaşın dışındaki nedenler için öngören anayasalar da vardır. Bu nedenler "ciddi bir kriz durumu"¹¹ "seçim yapılamayan diğer özel durumlar"¹², "istisnai koşullar"¹³, "ulusal felaket"¹⁴, "afet"¹⁵ "doğal afet veya yerel güvenlik durumu" (2008

Ayrıntılı bilgi için bkz. Mert Duygun, "Karşılaştırmalı Hukukta Pasifist Anayasa Anlayışı," *Anayasa Hukuku Dergisi* 7, no. 14, 2018: 423-456.

⁹ Hüküm "işgal koşullarında" diye ifade edilmiştir.

¹⁰ Burada, anayasa kavramı ile 1982 tarihli *Constitutional Act* kastedilmektedir.

¹¹ Örn. 1972 tarihli Kamerun AY, m. 15),

¹² Örn. 1991 tarihli Lao Halk Cumhuriyeti AY, m. 54, 1993 tarihli Kamboçya AY, m. 78.

¹³ Örn. 1982 tarihli Çin Halk Cumhuriyeti AY, m. 60, 2019 tarihli Küba AY, m. 105.

¹⁴ Örn. 1994 tarihli Moldova AY, m. 63.

¹⁵ Örn. 1991 tarihli Romanya AY m. 63.

tarihli Myanmar AY, md. 399) ve “olağanüstü hâl”¹⁶ gibi nedenlerle ifade edilmiştir.

Takdirin kim tarafından kullanılacağı konusunda ise doğal olarak baskın eğilim, yasama organındadır. Yasamaya bu yetkiyi tanıyan anayasalar, bu yetkinin kullanılması için genellikle üçte ikiyi bulan (örn. Çin, Eritre, Gana, Kanada, Kenya, Küba, Kanada, Macaristan, Slovenya) nitelikli çoğunluk şartı da getirmişlerdir.

Erteleme konusundaki takdir, genellikle meclislere bırakılmaktadır. Fakat bu yetkiyi, başvuru üzerine Anayasa Mahkemesine (Azerbaycan), diğer organlarla istişare ettikten sonra Cumhurbaşkanına (1972 tarihli Kamerun AY md. 15), Kral’ın talebi üzerine Meclis’e (1993 tarihli Kamboçya md. 78), bizzat Kral’a (2002 tarihli Bahreyn AY md. 64, 1952 tarihli Ürdün AY md. 68) tanıyan örneklerle de karşılaşmaktayız.

Anayasa’nın sessiz kaldığı yerlerde (örn. 1972 tarihli Güney Kore) riskli bir durum oluşabilmekte ve bu yetki doğrudan devlet başkanına tanınabilmektedir.¹⁷

Öte yandan, erteleme nasıl bir normla yapılacağı çok açık olmasa da ana prensip, bunun kanunla yapılmasıdır. Erteleme bir organik kanunla (örn. Beyaz Rusya, Moldova, Romanya) veya bir kararnameyle (Bangladeş) yapılmasını açıkça öngören anayasalar da vardır.

Takdire bağlı erteleme için azami süreler genellikle (örn. Barbados, Belize, Kamboçya ve Gana anayasaları) on iki aydır. Kimi anayasalar azami süreyi, erteleme nedeninin kalkmasına bağlamaktadır. Bunlar, nedenin ortadan kalkmasından sonra üç ay (örn. Sırbistan Anayasası) ile altı ay (örn. Hindistan Anayasası) civarında seyretmektedir.

C) ARA DEĞERLENDİRME

Bu hükümler bize seçimlerin ertelenmesi konusunda iki kategorinin olduğunu gösteriyor. Bu kategorileri, öncü ülkeleri dikkate alarak sırasıyla “Alman Modeli” ve “İtalyan Modeli” diye nitelendirebiliriz.

Belli zamanlarda seçim yapılmasını yasaklayan Alman (yasaklama) modeli, böyle zamanlarda seçim yapılması olasılığını tamamen dışladığı için gereğinden çok katıdır. Gerçi ülkenin örneğin işgal altında olması, o ülkede seçimin sağlıklı yapılmayacağı konusunda bir karine sayılabilir fakat yine de her somut olayın koşullarına göre bir değerlendirme payı bırakılmasında yarar vardır. Dahası, bir savaş ilanı, bazen ülkenin dışında (örn. Türkiye’nin Kore Savaşı’nın parçası olması gibi) gerçekleşebilir. Böylesi bir durumda seçimin ertelenmesi, demokrasi ilkesini geriye götürür. Dolayısıyla bu modelde eleştirilebilecek yönler çoğunluktadır.

İtalyan (takdir) modeli, daha esnektir. Bu modellerin içindeki iki öge özellikle dikkat çeker. Bunlardan biri, erteleme kararının nitelikli çoğunlukla (organik kanunla) yapılmasının zorunlu sayılması; diğeri ise erteleme nedeninin ortadan kalkmasından itibaren azami bir süre öngörülmesidir.

Söz konusu deneyimler içinde özellikle nitelikli çoğunluk koşulu, büyük bir esin kaynağı sayılabilir. Zira seçimleri erteleme veya yaptırmama, yani daha doğrudan deyişle sandığı seçmenden kaçırma, eğer koşulları yoksa, “darbe” sayılabilecek bir eylemdir. Böylesi riskli bir tasarruf için, Anayasa değişikliğinin gerektirdiği nisabın dahi altında bir nisap öngörülmesi büyük bir risktir. Bu, savaş veya OHÂL ilanı gibi özgün bir hukuk rejiminin devreye gireceği, icabında kimi anayasal hükümlerin yok sayılacağı bir düzleme basit çoğunlukla geçilebildiği

¹⁶ Örn. 1997 tarihli Eritre AY m. 31, 1992 tarihli Estonya AY m. 131, 1994 tarihli Etiyopya AY m. 79, 1949 tarihli Hindistan AY m. 83, 2007 tarihli Karadağ AY m. 84, 2008 tarihli Kosova AY, m. 66, 1991 tarihli Romanya AY m. 63 ve 83, 2006 tarihli Sırbistan AY m. 116, 1996 tarihli Ukrayna AY m. 83

¹⁷ Örn bkz. “Republic of Public Korea Official Election Act 1994,” Election Access. <http://www.electionaccess.org/en/resources/countries/KR/145/> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2023).

ülkelerde çok daha büyük bir risk getirir. Dolayısıyla takdiri modeli, nitelikli çoğunlukla destekleyen örnekler, en güvenceli örnekler gibi görünmektedir.¹⁸

II. TUTANAKLARDA SEÇİMLERİN ERTELENMESİ

Türkiye tarihinde dört farklı anayasa yürürlük kazanmıştır.¹⁹ Bu anayasaların üçünde konumuzla ilgili bir hükme yer verilmiş fakat kural, her birinde farklı kalıplarla ifade edilmiştir.

A) 1921 ANAYASASI

Toplam yirmi üç madde ve bir ek maddeden oluşan, çerçeve nitelikteki 1921 Anayasası'nda seçimlerle ilgili bir hüküm olmadığı gibi, seçimlerin ertelenmesiyle ilgili bir hüküm de yoktur. Fakat bu anayasa döneminde önem taşıyan bir nokta vardır. 1921 Anayasası'nı hazırlayan ve Türkiye'yi kuran Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Türkiye'nin işgal altında olduğu bir zamanda ve savaş koşullarında toplanmıştır. Olağanüstü yetkilerle donatılan bu Meclis'in Ankara'da toplanması çağrısını Heyet-i Vekile adına Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa yapmıştır. Paşanın bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlıklarına gönderdiği telgraf, zorlu koşullara rağmen seçimlerin yapılmasına dönük bir ısrar içermektedir. Telgrafta seçimlerin nasıl yapılacağına dair bir yönerge de sunulmuştur.²⁰ Bu veri, Türkiye'nin kuruluşunun, savaş koşullarında yapılan bir seçimle gerçekleştiğini göstermektedir. Anayasa'nın tarihsel bir akış olarak kavranışında bu gerçek mutlaka dikkate alınmalıdır.²¹

B) 1924 ANAYASASI

Seçimlerin ertelenmesi konusu, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu Anayasa'nın 13'üncü maddesinin 4'üncü fıkrası şu şekildedir:

“Yeni seçim yapılmasına imkân görülmezse, toplanma dönemi bir yıl daha uzatılabilir.”

Söz konusu maddenin gerekçesinde ayrıntılı açıklama olmadığı gibi, madde görüşmelerinde de bu fıkranın üzerinde durulmamıştır. Bunda, aynı maddede TBMM'nin seçim döneminin iki yıldan dört yıla çıkarılması hükmünün bulunması ve bu süre uzatmanın iki yıl için seçilen mevcut meclise uygulanıp uygulanmayacağı tartışmasının payı vardır.²² Mebusların konsantrasyonu bu noktada kalmıştır. Gerçi bu görüşmeler sırasında Giresun mebusu Hakkı Tarık (Us)'un sunduğu önergede “Yeni intihabatın icrasına harb gibi bir sebeple imkân görülmediği takdirde içtima devresinin bir sene temdidi caizdir.” biçiminde bir hüküm

¹⁸ Türkçe literatürde benzer biçimde bkz. Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, (Ankara: Seçkin Yay., 2022), 708-709.

¹⁹ Seçimlerin ertelenmesi konusunda ilk açık anayasal belirleme, Osmanlı Anayasası'nın (Kanun-ı Esasi) 69'uncu maddesinde yapılan değişiklikle yaşanmıştır. Bu değişikliğe göre mebusluk süresinin son (dördüncü) yılının savaş ve seferberliğe denk gelmesi durumunda, her iki mecliste, üçte ikilik bir girişimle görüşülüp salt çoğunlukla kabul edilecek bir kanun, yasama dönemini uzatabilir. 21 Mart 1918 tarihli değişikliğin orijinal metni şöyledir: “Meb'usan intihab-ı umûmîsi dört senede bir kere icra olunur. İntihap olunan meb'usların müddet-i meb'usiyeti dört seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir. Ancak dördüncü sene-i ictimaiye ordu'yı hümayunun umûmî seferberliğini müstelzim muhabereye müsadif olduğu halde her iki mecliste aded-i mürettebin sülüsanyla müzakeresine ibtidar ve aded-i mürettebin ekseriyet-i mutlakasıyla kabul edilecek bir kanun ile müddet-i mezkûre temdit olunabilir.”

²⁰ Bu çağrı ve sonrasındaki seçimler için bkz. İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri: 1919-1935*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2017).

²¹ 28 Haziran 1923 tarihinde II. dönem milletvekillerini belirlemek için yapılan genel seçimler de henüz Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) imzalanmamışken yapılmıştır. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile savaş fiilen bitmiş olsa da, bu seçimin de hukuksal açıdan savaş koşullarında gerçekleştiği dikkate alınmak durumundadır.

²² Şeref Gözübüyük ve Zekâi Sezgin, *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1957), 116-125.

eklenmesini istenmişse de bu öneri tartışılmadan reddedilmiştir.²³

Söz konusu Anayasa'nın nasıl yorumlandığına baktığımızda, dönemin Anayasa hukukçusu Bülent Nuri Esen'in, ertelemeyi, olağanüstü hâllerle ilişkilendirdiğini görürüz:

“Seçim sonrasında dönemini tamamlamış olan Meclis, Devlet işlerini görmekten kalmaz. Hattâ, olağanüstü bir durum sebebi ile yeni seçim yapılamayacak olursa dört yıl olmak üzere tesbit edilmiş bulunan dönemin bir yıl daha uzaması ve beş yıla çıkması da mümkündür.”²⁴

Dönemin mevzuatı olan 14/12/1942 tarihli ve 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu'na baktığımızda ise şöyle bir hükümle karşılaşırız:

“Yedek subayların kısmi ve umumî mebus seçimi sıralarında gerek talim ve manevra için olsun, gerekse *harp sebebiyle olsun* silâh altına çağırılmış ve orduda hizmet alışı bulunmaları mebus seçilmelerine engel değildir.”²⁵

Bu hükümden, anılan dönemde, savaş durumunda dahi seçimlerin yapılmasının olanak dahilinde sayıldığını anlıyoruz. 1924 Anayasası döneminde bu kurum, ara seçimlerin istikrarla (hatta dönemin CHP'li mebuslarına göre sistemli bir “Anayasa ihlali” oluşturacak kararlılıkla) ertelenmesi yoluyla karşılık bulmuştur. Bunun en son uygulaması “münhal bulunan 21 mebusluk için başlaması gereken ara seçimlerin”, 20/07/1959 tarihli ve 2221 no.lu bir meclis kararıyla geri bırakılması yoluyla gerçekleşmiştir.²⁶ Nitekim kısa bir süre sonra 27 Mayıs müdahalesi gerçekleşmiştir.

C) 1961 ANAYASASI

27 Mayıs müdahalesinden sonra yeni anayasa hazırlıkları yapılırken iki metnin ön plana çıktığını biliyoruz. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi Anayasa Komisyonunun “Ön Tasarı”sidir. Bu tasarıda bu konu “savaş sebebiyle yeni seçimler yapılmasına imkân görülmezse, seçim dönemi, kanunla ancak birer yıl uzatılabilir” biçiminde düzenlenmiştir.²⁷ Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü'nün hazırladığı “Ön Tasarı” metninde ise “Harp ve isyan gibi seçmenlerin büyük bir kısmının oy kullanmasını önleyen olağanüstü hâllerde Meclisin süresi kanunla bir yıl uzatılabilir.” biçimindedir.²⁸ Her iki metnin hazırlanmasında büyük olasılıkla daha bir yıl önceki ara seçimlerin geri bırakılması deneyimi dikkate alınmış ve ayrıca İtalya Anayasası'ndaki benzer hükümden etkilenilmiştir.

Resmî Anayasa Komisyonunun bu metinlerden hareketle sunduğu “Anayasa Tasarısı”nda ise seçimlerin geri bırakılması konusu (md. 73/1) aynen şöyle düzenlenmiştir:

“Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, seçimler kanunla bir yıl geriye bırakılabilir.”

Bu maddenin gerekçesine baktığımızda, ara seçim sorununa odaklanıldığını ve seçimlerin

²³ Gözübüyük ve Sezgin, *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri*, 120, 123.

²⁴ Bülent Nuri Esen, *İzahlı Anayasa*, (Ankara: Akay Kitabevi Yay., 1945), 13.

²⁵ Vurgu orijinal metinde yoktur. Metin için bkz. Tarhan Erdem (haz.), *Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasal Partiler Kanunları*, (İstanbul: Doğan Kitap Yay., 2012), 132.

²⁶ Bkz. Resmî Gazete, 10260, T. 23/07/1959. Öncesindeki sekiz yılda da ara seçimler ertelenmiştir. Bu ertelemelere dair 1924 Anayasası bağlamında CHP ve DP'nin tezleri için bkz. “83'üncü İnikat,” *TBMM Zabıt Ceridesi* 9, 20/07/1959, 899-921.

²⁷ Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976), 183.

²⁸ Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, 145.

ertelenmesine dair herhangi bir açıklama getirilmediğini görürüz.²⁹

Madde, Temsilciler Meclisi'nde görüşülürken gündeme gelen tek mesele, Sadık Aldoğan'ın "savaş" ve "harp" sözcüklerinin karıştırılması olasılığına binaen yaptığı şu çıkıştır:

"Savaş yerine harb kelimesinin konmasını istiyorum. Başka bir şey değil. Maddeyi aynen kabul ediyorum. Ancak harb başka, savaş başka. Harb sözü çok geniş anlamdadır. Savaş ise muharebenin karşılığıdır. Onun için harb sözcünün kullanılması lâzımdır."³⁰

Komisyon Sözcüsü Turan Güneş, bu itiraza katılmadığını bildirmiş ve madde, önerildiği gibi kabul edilmiştir.³¹ 1961 Anayasası döneminde seçimlerin ertelenmesi konusu yine kısmi senato seçimlerinin ertelenmesi ve 1971 değişikliğiyle Anayasa'ya bir hüküm (geçici madde 12) eklenmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Fakat bu ertelemelerin hiçbiri, genel seçimlerin kanun yoluyla ertelenmesi biçiminde ortaya çıkmamıştır.

D) 1982 ANAYASASI

1982 Anayasası'nın hazırlanması için oluşturulan Anayasa Komisyonu'nun sunduğu "Anayasa Tasarısı"nda "seçimlerin geri bırakılması" konusu (md. 90) aynen şöyle düzenlenmiştir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, savaş, sıkıyönetim veya olağanüstü haller sebebiyle, yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Cumhurbaşkanı da aynı sebeplerle seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisinden isteyebilir."³²

Bu önerinin gerekçesi ise "neden" sorusuna yanıt veren bir açıklama olmaktan çok, değişikliğin "ne" olduğunu söyleyen türdendir:

"Bu madde ile 1961 Anayasasında farklı olarak Cumhurbaşkanına TBMM'den seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasını talep etme yetkisi verilmiştir."³³

Maddenin görüşülmesine geçildiğinde İsmail Şengün ve Turgut Kunter da "Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa bu işlem tekrarlanabilir." biçiminde bir cümle eklemek istemişler fakat bu konuda söz almamışlardır.

Danışma Meclisi üyelerinden (sonradan Mersin Milletvekili olacak olan) Turhan Güven ve arkadaşları³⁴ ise şöyle bir değişiklik önergesi sunmuştur:

"Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, seçimlerin kanunla bir yıl geriye bırakılmasına karar verilebilir."

Önergesini savunan Turhan Güven, tabii afet ve ağır ekonomik kriz nedenleriyle OHÂL ilan edilebileceğini hatırlattıktan sonra varsayımını bir ekonomik kriz olasılığı üzerine temellendirmiştir:

"Şimdi, bir hükümet düşünün ki iyi bir tarz idare gösterememiştir. Türkiye'de bu kötü idare sonucu bir ekonomik bunalım ortaya çıkmıştır; hükümet bunu vesile etmek suretiyle bir yıl daha iktidarda kalma yollarını arayacaktır; nasıl yapacaktır bunu,

²⁹ "Türkiye'de ara seçimlerin geniş mikyasta ihmal edilmesi bu hususta daha sıkı bir tanzim getirmeyi gerektirmiştir. Ancak, Cumhuriyet Meclisinin ihdası ile Türkiye'de seçimlerin pek sık tekerrür edeceği mülahazasıyla ara seçimleri, Cumhuriyet Meclisinin iki senede bir yapılan seçimler ile aynı zamana konmuştur."

³⁰ "47'nci Birleşim," *Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi* 3, T. 18/04/1961, 411.

³¹ "47'nci Birleşim," *Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi* 3, T. 18/04/1961, 412.

³² "139'uncu Birleşim," *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 31/08/1982, 173.

³³ Yazarsız, *Gereğeli Anayasa*, (İstanbul: Değişim Yay, 1984), 111.

³⁴ Bu kişiler Turhan Güven, Halil Erdoğan Gürel, İbrahim Göktepe, Avni Müftüoğlu, Orhan Baysal, Abbas Gökçe, Mehmet Pamak, Halit Zarbun, Hilmi Sabuncu, Doğan Gürbüz'dür.

memleketin bir bölgesinde ekonomik bunalım olduğunu ileri sürmek suretiyle olağanüstü hal ilen edecektir, sadece bir bölgeye mahsus olmak üzere ve bu kanunla da değil, bir kararla seçimler bir yıl daha ertelenecektir.

Bu sonuç da, birtakım ihtilat yaratacak olaylara neden olabilir. Oysa, ağır ekonomik bunalımların çözümünde bizce seçim bir tarzdır, bir hal çaresidir. Bunun bir yıl daha geriye götürülmesi yerine; bizce, böyle ekonomik bunalım hükümetin programını icra edememesinden kaynaklanıyorsa, bir yıl geriye atmak şöyle dursun, bir yıl evvel seçim yapılması gerekir.”³⁵

Sözlerinin devamında Güven, 1961 Anayasası döneminde yaygın şiddet hareketleri hâlinde bile seçimlerin ertelenmediğini, aksine, erken yapıldığını hatırlatmış; ayrıca belli bir bölgedeki sorunların tüm ülkedeki seçimlerin ötelenmesine neden olamayacağını vurgulamıştır. Son olarak Güven, bunu bir “karar” ile değil bir “kanun” ile düzenlenmesinin yerinde olacağını da hatırlatmıştır.³⁶

Önergenin altında imzası bulunan bir diğer isim olan İbrahim Göktepe ise Türkiye’nin tarihsel birikimine vurgu yapmış, 1979’da sıkıyönetim koşullarında dahi seçimlerin yapılabildiğini hatırlatmış ve tasarıda sıkıyönetimin bir erteleme nedeni sayılmasını eleştirmiştir:

“Türkiye’de birçok seçimler sıkıyönetim altında yapılmıştır. Sıkıyönetim altında yapılan seçimlerden hiç kimsenin bir şikâyeti de olmamıştır. Bunun en son misali 1979 seçimleridir. 1979 Kısmî Seçimlerinde memleketin birçok yerlerinde büyük bir huzursuzluk, asayişsizlik bulunduğu halde, alın Kars’ı, alın İstanbul’un birçok semtlerini, alın Mardin’i; asayiş bozuk olduğu halde ve asayişsizlik sebebiyle sıkıyönetim ilan edilmiş olduğu halde, vatandaşlar bu illerde sıkıyönetimin getirdiği güven duygusu içerisinde, silahlı kuvvetlerin sağladığı huzur ortamı içerisinde seçim günü sandık başlarına daha bir rahat gidebilmişler ve reylerini daha bir rahatlıkla kullanabilmişlerdir. Binaenaleyh, sıkıyönetimi ve 1979 Kısmî Seçimlerindeki bu sağlanan huzur ve güven dolayısıyla milletimiz gerçekten silahlı kuvvetlere şükran borçludur. Hal böyle iken, biz sıkıyönetimi mutlak şekilde seçimlerin ertelenme sebebi sayarsak, bu pek isabetli bir karar olmaz kanaatindeyim.”³⁷

OHÂL nedeniyle seçimlerin ertelenmesi konusunda ise “bir iktidar, takip ettiği ekonomi politikasının yanlışlığı dolayısıyla Türkiye’yi buhrana götürmüşse, olağanüstü bir hâle götürmüşse, burada seçimlerin ertelenmesi değil, öne alınması düşünülmelidir. Öne alınmalıdır ki, takip edilen o yanlış ekonomik politikayı ve onu takip eden iktidarı cezalandırma imkânı vatandaşa verilsin.” diye konuşan Göktepe’ye göre, böylesi süreçlerden çıkmanın başlıca yolu vatandaşın oyudur. Göktepe ayrıca milletvekillerinin ve senatörlerin genellikle seçimlerin ertelenmesine meyilli olduklarını, tarihten örneklerle (1963 Kısmî Senato Seçimleri oylaması) aktarmış ve tasarıdaki hükmün, bu eğilimi güçlendireceği eleştirinde bulunmuştur.³⁸

İlginçtir ki Danışma Meclisi üyelerinin önergelerine genelde soğuk yaklaşma eğilimi gösteren Anayasa Komisyonu, bu eleştirileri haklı bulmuş ve maddeye şu biçimini vermiştir:

“Savaş sebebiyle, yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Cumhurbaşkanı da aynı sebeple seçimlerin bir yıl geri bırakılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisinden isteyebilir.

³⁵ “139’uncu Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 31/08/1982, 175.

³⁶ “139’uncu Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 31/08/1982, 176.

³⁷ “139’uncu Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 31/08/1982, 176.

³⁸ “139’uncu Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 31/08/1982, 176-177.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararı usulünce bu işlem tekrarlanabilir.”³⁹

Bu maddedeki “Cumhurbaşkanı da aynı sebeple seçimlerin bir yıl geri bırakılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisinden isteyebilir.” biçimindeki fıkra, Millî Güvenlik Konseyinin⁴⁰ filtresine takılmış ve metinden çıkarılarak madde bugünkü hâlini almıştır.⁴¹

E) ARA DEĞERLENDİRME

Türkiye’nin tarihsel deneyimleri, ele aldığımız maddenin yorumu açısından çokça ders içermektedir.

Öncelikle; Türkiye’yi kuran ve Kurtuluş Savaşı’nı yürüten meclisin zorlu koşullarda dahi bir seçimle toplanmış olması, günümüze kadar ilham kaynağı olacak bir projeksiyon tutmaktadır. Bu kurucu tutum, seçimlerin savaş koşullarında dahi yapılmasının kural, ertelenmesinin istisna (ayrıkası) olduğunu gösterir. Anayasal kurallara ilişkin politikada bunun mutlaka dikkate alınması gerekir.

Cumhuriyet dönemi anayasalarında ise; önceleri, seçimlerin ertelenmesi için bir nedene bağlılık yokken sonradan nedene bağlılık getirilmiş olduğunu gözlemlemekteyiz. Bunun sebebi, 27 Mayıs 1960’tan önce yasamanın keyfi tutumlarıdır. 1961 Anayasası’nı hazırlayanlar diğer pek çok konuda olduğu gibi bu soruna karşı da tedbirler almak istemişlerdir.

1961 Anayasası dönemine dair tutanaklar, ayrıca, bu bağlamda kullanılan “savaş” kavramının “harp”, yani teknik anlamda savaş anlamına geldiğini, (bugün kimi çevrelerce dile getirilen) “depreme karşı savaş”, “hastalığa karşı savaş” vb. türden benzetmeleri dışladığını göstermektedir. Ayrıca maddenin konulma biçiminin seçimin yapılmaması olasılığıyla ilişkili sayıldığı da kaydedilmelidir. Bu bakımdan maddenin, Türkiye’de seçimlere gitme engeli olmayan koşullarda etelemeye neden olmaması gerekir.

Tutanakların özellikle tarihsel yorum yönünden sunduğu en önemli bilgi, yürürlükteki 1982 Anayasa’nın tasarısında, “olağanüstü hâl” ve “sıkıyönetim” gibi durumların birer seçim erteleme nedeni olarak sayılmış olmasıdır. Yani kurucu iktidar, bu olasılığı tartışmış ama bilerek ve isteyerek bunları metinden çıkarmıştır. Bunun nedeni olarak da politik olarak OHÂL koşullarına neden olması muhtemel bir iktidarın, bu koşulları kötüye kullanabilme riski gösterilmiştir. Bu bağlamda, 1960’lı ve ‘70’li yıllardaki deneyimlere de atıfla, milletvekillerinin genellikle seçimleri erteleme eğilimi gösterdiğini kaydedilmiş; bu eğilimin dizginlenmesi gereği, sıkıyönetim koşullarında dahi seçimlerin yapılabildiğine dikkat çekilerek haklı çıkarılmıştır.

Sonuç itibarıyla, bu veriler karşısında savaş dışındaki nedenlerle seçimlerin ertelenmesi olasılığına evleviyetle mesafeli durmak, yorum marjını daha da dar tutmak bir zorunluluktur.⁴²

³⁹ “146’ncı Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 02/09/1982, 845.

⁴⁰ Millî Güvenlik Konseyi, 12 Eylül Darbesi ile ülke yönetimine el konulmasından sonra yasama yetkisini kullanmak üzere, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun’dan oluşan askerî cuntadır. Millî Güvenlik Kurulu ile karıştırılmamalıdır. Millî Güvenlik Konseyinin varlığı, TBMM Başkanlık Divanının olduğu 7 Aralık 1983’te sona ermiştir. Anayasa’nın geçici 2’nci maddesine uyarınca Millî Güvenlik Konseyi üyeleri, altı yıl süreyle Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi sıfatını almıştır.

⁴¹ “118’inci Birleşim,” *Millî Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi* 7, T. 18/10/1982, 362.

⁴² Burada üzerinde durmadığımız bir diğer tartışma, savaş nedeniyle yapılacak erteleme kaç defa olacaktır. Tanör ve Yüzbaşıoğlu, bu erteleme “bir artı bir olmak üzere toplam iki yıl” olduğunu ileri sürer. Buna görüş tutarsız değildir. Bkz. Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Yay., 2019), 233.

III. İÇTİHAHLARDA SEÇİMLERİN ERTELENMESİ

Seçimlerin ertelenmesi konusundaki içtihatlar Yüksek Seçim Kurulu ve Anayasa Mahkemesi içtihatları olmak üzere iki kategoride toplanmaktadır.

A) YÜKSEK SEÇİM KURULU

Yüksek Seçim Kurulu, bu konuyu 1966 yılındaki Varto (Muş) depreminden sonra ele almıştır. Depremden sonra muhtar seçimi yapılması gereken köyler yerle bir olduğundan, “askıya verilen sandık seçmen listelerinin enkaz altında kaldığı” ve “ilçe seçim kurulu ile sandık kurulunun teşekkülünün mümkün olmadığı” bildirilerek ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine dair bilgi istenmiş ve Yüksek Seçim Kurulu şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Bir yerde deprem, su baskını gibi tabii âfetler, büyük yangınlar ve bunlara benzer olaylar yüzünden seçimlerin yapılmasına maddi imkan kalmayan durumlarda hemen yapılması gereken seçimlerin yapılamamış olması tabiidir. Bu seçimlerle felâket günlerinden kısa bir süre sonra yapılması gereken seçimlerin ne zaman yapılması gerektiğinin tesbiti (sic.), 298 sayılı ve 26/04/1961 günlü Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunun Yüksek Seçim Kurulunun görev veya yetkilerine ilişkin 14 üncü maddesi hükmünde Yüksek Seçim Kurulunun görevleri arasında bulunmaktadır.”⁴³

Yüksek Seçim Kurulu bu ilkesel belirlemeyi yaptıktan sonra, bir de somut duruma özgü bir çözüm bulmuş ve sorunu şu şekilde çözmüştür:

“Doğu illerimizdeki deprem felâketi sebebiyle yapılması gereken köy muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri seçimlerinin yapılamamış olması ve 18/9/1966 gününde yapılacak ara seçimlerinin de bu tarihte yapılmasına maddi imkan bulunmaması karşısında, yalnız muhtarlıkları boş olup 18 Eylül 1966 gününde ara seçimi yapılması gereken köylerde bu ara seçimi yapılamayarak, bu seçimlerin 1967 yılında umumi mahalli seçimlerle birlikte yapılmasına; aynı zamanda ihtiyar meclisinin de yedeklerin getirilmesinden sonra yargıya düşmesi halinde ise, muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinin, mahallin özelliklere ve seçim yapılabilecek şartların tahakkukuna göre ilçe seçme kurulu başkanlığınca yapılacak ilânı kovalayan 60’ıncı günden sonra gelen Pazar günü yapılmasının uygun olacağına karar verilmelidir.”⁴⁴

Yani Yüksek Seçim Kurulu, fiilen ara seçim yapılamayan yerlerdeki seçimlerin bir sonraki erken seçim ile birleştirileceği ve ayrıca seçimlerin tarihini belirleme konusunda kendisinin yetkili olduğu sonucuna varmıştır.

Yüksek Seçim Kurulu, bu ilkesel kararını, sonradan “aşırı kar yağışı ve ulaşımın kesilmesi”⁴⁵ veya “ilçede hâkim bulunmaması”⁴⁶ “gibi “maddi imkânsızlıklar” için de uygulanabilir saymıştır.

B) ANAYASA MAHKEMESİ

Anayasa Mahkemesinin konumuzla ilgili iki önemli kararı bulunmaktadır.⁴⁷ Bunlardan biri

⁴³ YSK, K. 1966/194. *Yüksek Seçim Kurulu Kararları - 1966*, (Ankara Yarıaçık Ceza Evi Yay., 1967), 116.

⁴⁴ YSK, K. 1966/194 *Yüksek Seçim Kurulu Kararları - 1966*, (Ankara Yarıaçık Ceza Evi Yay., 1967), 116-117.

⁴⁵ YSK, K. 1971/33. Anayasa Mahkemesi İle Yargıtay ve Yüksek Seçim Kurulu Kararları, (Yarıaçık Ceza Evi Yay., 1973), 205; YSK, K. 1976/11. Bkz. *Yüksek Seçim Kurulu Kararları - 1976*, (Ankara Yarıaçık Ceza Evi Yay., 1977), 11-12.

⁴⁶ YSK, K. 1970/2010. Bkz. *Yüksek Seçim Kurulu Kararları - 1970*, (Ankara Yarıaçık Ceza Evi Yay., 1971), 121-122.

⁴⁷ AYM bir kararında konuyu, TBMM’nin, bir defa seçim kararı aldıktan sonra, bu karardan vazgeçmenin bir erteleme olup olmadığı bağlamında, dolaylı olarak tartışmıştır. Bkz. AYM, E. 1999/14, K.1999/6, Kt. 26/03/1999.

dolaylı, diğeri daha dolaysızdır. Dolaylı bağlantı taşıyan içtihat, meclis kararına tabi bir konuda kanun çıkarmanın mümkün olup olmadığıyla ilgilidir. Daha dolaysız bağlantı taşıyan karar ise Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ertelenmesine dönük bir kuralla bağlantılı verilmiştir.

Bu içtihatlarla da biraz daha yakından bakalım.

1- “Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Ertelenmesi” İçtihadı

Anayasa Mahkemesinin seçimlerin ertelenmesi konusundaki kararı 19/01/2012 tarihli ve 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu bağlamında ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Bu davanın konusu, anılan Kanun’un 5’inci maddesidir:

“(1) Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmediğine dair karar verilmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı seçimi bir yıl geriye bırakılır.

(2) Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.”

Cumhuriyet Halk Partili milletvekilleri, bu hükmün Anayasa’ya aykırı olduğu düşüncesindedir. Bu iddia esasen üç sava dayandırılmıştır:

Birincisi, savaş sebebiyle “Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin” bir yıl geriye bırakılmasına ilişkin kuralın anayasal dayanağı yoktur. Bu boşluğun doldurulması, öncelikle bir anayasa değişikliği yapmayı gerektirir.

İkincisi, Anayasa’da milletvekilliğinin boşalması hâlinde TBMM Başkanı’na vekâlet etme yetkisi tanıdığı, Kanun’un erteleme yönünde bir tercihte bulunulmasında da bir sorun vardır.

Üçüncüsü, Anayasa, TBMM seçimleri konusunda ertelemeyi takdiri kılmasına rağmen; kanun hükmünde “ertelenir” denilerek takdirin ortadan kaldırılması Anayasa’ya aykırıdır.

Anayasa Mahkemesinin bu savlara yanıtı şöyle olmuştur:

İptali istenilen kural Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmediğine dair karar verilmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı seçiminin bir yıl geriye bırakılmasına, bir yılın sonunda geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa aynı usulle tekrar erteleme kararı verilmesine imkân tanımaktadır.

Anayasa’nın 102. maddesinde Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin temel hususlar düzenlenmiş ve son fıkrada Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca maddede Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevinin devam edeceği hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla Anayasa koyucu yeni Cumhurbaşkanının seçilememesini bir boşalma hali olarak değerlendirmemiş ve bu nedenle de görev süresi bitmiş olsa bile yeni seçilen Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar eski Cumhurbaşkanının görevine devam etmesini Anayasa’nın 102. maddesinde hüküm altına almıştır. Bu nedenle savaş ya da başka bir nedenden kaynaklanan bir zaruret hâlinde seçimlerin fiilen yapılamaması durumunda herhangi bir erteleme kararı olmasa da süresi biten Cumhurbaşkanı görev yapmaya devam edecektir.

Anayasa’nın 102. maddesinde savaş sebebiyle seçimlerin ertelenmesine ilişkin bir hüküm yer almamaktaysa da savaş **gibi** milletin varlığının tehlike altında olduğu bir dönemde serbest seçimlerin yapılması imkânı bulunmasa da her durumda yapılması gerektiği söylenemez. Maddenin son fıkrasında yer alan Cumhurbaşkanlığı seçimine

⁴⁸ AYM, E. 2012/30, K. 2012/96, Kt. 15/06/2012.

ilişkin usûl ve esasların kanunla düzenleneceği hükmüne dayanarak kanun koyucunun Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin diğer hususların yanı sıra savaş **gibi** bir mücbir sebep nedeniyle seçimin yapılmasına imkân bulunmayan hâllerde seçimin ertelenmesini düzenlemesinde Anayasa'ya aykırı bir yön bulunmamaktadır.”⁴⁹

Bu kararda üye Osman Alifeyyaz Paksüt karşı oy kullanmış ve bunu aynen şöyle açıklamıştır:

“Mücbir sebep, hukukun evrensel ilkelerindedir. Cumhurbaşkanlığı seçiminin de mücbir sebeple ertelenmesi kuşkusuz akla gelebilir. Savaş hali, mücbir sebeplerden yalnızca bir tanesidir. Türkiye'nin katılmadığı ancak ülkemizi de etkileyen nükleer bir savaş veya nükleer bir kazanın yol açabileceği nükleer bir felaket, büyük illerimizi vurabilecek çok şiddetli bir deprem gibi nedenlerle milyonlarca seçmenin güven içinde ve düzenli olarak oy kullanmasının mümkün olamayacağı haller de seçimlerin ertelenmesi için mücbir sebeptir. Bu gibi hallerde Anayasanın verdiği genel yetkiye dayalı olarak, seçim takvimini Yüksek Seçim Kurulunun belirleyeceği açıktır. Savaş hali ise uluslararası hukuka uygun olarak TBMM'nin vereceği kararla belirlenir. Savaş hali olan her durumun kendiliğinden mücbir sebep oluşturmaması da mümkündür (topraklarımızı doğrudan etkilemeyen, çok uzak bir bölgede katıldığımız bir savaş gibi). Tarihsel nedenlerle Anayasamıza girmiş olan, savaş halinde TBMM seçimlerinin ertelenebileceğine ilişkin hükümlerin, TBMM ile ilişkisi olmayan ve doğrudan adaylarla halk arasında, Yüksek Seçim Kurulu denetim ve gözetiminde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerine de uygulanmasının Anayasal dayanağı bulunmamaktadır. Kuralın daha ziyade, TBMM'de çoğunluğu temsil eden siyasal görüşün Cumhurbaşkanı seçiminde oy kullanacak seçmen çoğunluğu ile de örtüşeceği ve bu nedenle TBMM'nin Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerinde de, kendi genel seçimlerinde olduğu gibi, erteleme hakkı bulunmasının doğal görüleceği algı ve varsayımıyla yasalaştırıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir varsayımın siyaseten bir ölçüde değeri olsa bile hukuki ve Anayasal bakımdan geçerliliği olmadığı açıktır.

Kuralın, yasama organının genel yetkisi ve takdir hakkı içerisinde kabul edilmesi de mümkün değildir. TBMM'nin görev ve yetkileri Anayasa'nın 87. maddesinde sayılmış, maddede açıkça sayılanlar dışında '*Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir*' denilmiştir. Buna göre, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin savaş nedeniyle ertelenmesine karar vermek, TBMM'nin görev ve yetkileri arasında değildir. Her ne kadar Anayasa'nın 102. maddesinde '*Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir*' denilmekte ise de, seçimin ne zaman yapılacağı doğrudan Anayasa tarafından düzenlenmiş ve bir istisnaya yer verilmemiş olduğundan, bu konuda yasama organının bir takdir hakkı bulunmamaktadır.”

2- “Kanunun Meclis Kararına İkamesi” İctihadı

Konuyla ilgili bir diğer belirsizlik, seçimlerin ertelenmesinin bir kanunla mı yoksa bir meclis kararı yoluyla mı gerçekleşeceği. Anayasa (md. 78/1) seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına “karar verebilir” diyerek bunun bir karar yoluyla olacağını söyler gibidir. Fakat bu bağlamda, öğretide öteden beri süregelen iki farklı tartışmayı hatırlamak gerekir.

Birincisi, “karar” kavramı bazen bir irade açıklaması anlamına gelip kanun kavramını da kapsayan geniş bir anlam kazanabilmektedir. Örneğin Anayasa'nın (md. 87) ilk hâlindeki “mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine **karar** vermek” veya aynı maddenin mevcut hâlindeki “para basılmasına (...) genel ve özel af ilanına (...) **karar** vermek” ifadesindeki veya OHÂL bağlamında (m. 119/son) OHÂL ilanının TBMM tarafından

⁴⁹ AYM, E. 2012/30, K. 2012/96, Kt. 15/06/2012. Vurgu orijinal metinde yoktur. Bu yanıtta CHP'nin üçüncü savına bir yanıt verilmediği de görülmektedir. Fakat ihtilafa konu hükmün takdiri dışlıyor sayılmamasında yarar vardır.

uygun bulunmasına ilişkin “karar” kavramı, böylesi geniş bir anlam içermektedir.⁵⁰ Uygulamada bu “karar”lar bir kanun yoluyla alınmaktadır. Dolayısıyla seçimlerin ertelenmesi konusundaki “karar” da acaba bu anlamda mı kullanılmıştır sorusu yanıtlanmayı beklemektedir.

İkincisi, Anayasa’da meclis kararlarıyla yapılması gereken konularda kanun çıkarılmasının mümkün olup olmadığı sorusu da yanıt beklemektedir.

Anayasa Mahkemesi bu sorulara, doğrudan seçimlerin ertelenmesiyle ilgili olmayıp seçimlerin yenilenmesi (erken seçim) yönündeki bir karar bağlamında nispeten yanıt vermiş gibidir. 1987 yılında seçimlerin yenilenmesine dair hükümler içeren bir kanuna⁵¹ karşı, bu iradenin bir meclis kararı yoluyla alınması gerektiği savıyla açılan bir davada ele alan Anayasa Mahkemesi, şöyle bir sonuca ulaşmıştır:

“Hukuk sistemimize göre, kanunkoyucu, Anayasa’ya uygun olmak şartı ile kanunla, her alanda her çeşit düzenlemeyi yapabilir. Yasamanın düzenleme alanı sınırsızdır. Yasama organı, Anayasa’nın kararlarla düzenleneceğini öngördüğü konularda dahi kanunla düzenlemeler yapabilir.

Buna Anayasa açısından bir engel yoktur. Karar konusunun kanunla düzenlenmesi Anayasa’ya aykırılık veya yasanın o konuda yetkisizliği sonucunu doğurmaz. Zira, kanunun sebep unsuru, bazı istisnalar dışında tamamen yasama organının takdirine bırakılmıştır.”⁵²

Mahkeme bu belirlemesiyle bir yandan seçimlerin yenilenmesi bağlamındaki “karar” kavramının “meclis kararı” olduğunu kabul etmiş, diğer yandan da meclis kararına işaret edilen bir alanda kanun çıkarılmasının mümkün olduğunu söylemiştir.⁵³

Anayasa Mahkemesi, söz konusu tespitin seçimlerin ertelenmesi yönünden de geçerli olduğunu söylememişse de bu yönde bir çıkarım yapması (birazdan tartışılacağı üzere) pekâlâ olasılık dâhilindedir.

Uygulamada nispeten yakın zaman önce bir yerel seçimin kanunla ertelenmesi söz konusu olmuştur. Yüksek Seçim Kurulunun sorun görmediği bu erteleme Anayasa Mahkemesine taşınmadığı için konunun doğrudan veya dolaylı olarak netleştirilmesi mümkün olmamıştır.⁵⁴

C) ARA DEĞERLENDİRME

Buraya kadar aktarılan Yüksek Seçim Kurulu ve Anayasa Mahkemesi kararlarını ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

⁵⁰ “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Dair Kanun”un iptali istemiyle açılan bir davada AYM, bu işlemin bir kanun mu yoksa meclis kararı mı olduğu tartışmış ve kanun olduğu sonucuna varırken şu önemli belirlemeyi varmıştır: “para basılması, genel ve özel af ilânı, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi konularında, fıkranın üst yanında olduğu gibi ‘kanun koymak’ veya ‘kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek’ deyimleri yerine ‘karar vermek’ ten söz edilmesini, tekrardan kaçınma kaygısından doğan bir üslup özelliğine bağlamak ve buradaki karar verme deyiminin her yasama tasarrufu bir kararla oluşacağına göre (Anayasa - Madde 86/1) böyle bir anlamda kullanıldığını benimsemek, Anayasanın birbirini tamamlayan veya açıklığa kavuşturan hükümlerinin belirlediği düzenlenme biçimine uygun düşer.” Bkz. AYM, E. 1972/13, K. 1972/18, Kt. 06/04/1972.

⁵¹ 10/09/1987 tarih ve 3403 sayılı “Seçimlerle İlgili Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin XVIII inci Dönem Milletvekili Genel Seçimi Hakkında Kanun” için bkz. Resmî Gazete, 19571, T. 11/09/1987.

⁵² AYM, E. 1987/23, K.1987/27, Kt. 09/10/1987.

⁵³ Anayasa Mahkemesine göre kanunla düzenlenmesi gereken bir konu meclis kararıyla düzenlenemez. Bkz. AYM, E. 1977/6, K. 1977/14, Kt. 11/02/1977.

⁵⁴ Bkz. YSK, K. 2020/254. 18/01/1984 tarihli ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun’a (m. 8/3) göre: Mahalli idareler seçimin savaş hali nedeniyle bir yıla kadar ertelenmesi kanunla düzenlenir. Bu bağlamda dolaylı olarak bkz. AYM, E. 1988/14, K.1988/18, 13/06/1988.

1- Yüksek Seçim Kurulu İçtihatlarının Değerlendirilmesi

Yüksek Seçim Kurulunun anılan ilke kararları, Kurulun seçim erteleme ve yeni bir tarih belirleme yetkisi için bir normatif dayanağının olup olmadığının değerlendirilmesini gerektirir. Zira Anayasa'ya (md. 10) göre "Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz." (md. 10) ve "Yüksek Seçim Kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir." (md. 79/3)

298 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinde bu kararlara dayanak olan potansiyel dayanak, o dönemki 10'uncu benttir. Yüksek Seçim Kurulunun yetkilerini sayan bu maddede ilgili fıkra şöyleydi:

"İl seçim kurulları başkanlıklarınca seçim işlerinin yürütülmesi hakkında sorulacak hususları derhal cevaplandırmak ve *seçimin bütün yurtda düzenle yapılmasını sağlayacak tedbirleri almak* ve bu hususta gereken genelgeleri zamanında yapmak"⁵⁵

Kanun'da çok sayıda değişiklik yapılmasına rağmen bu bent aynen korunmuştur. O hâlde soru şudur: Acaba "seçimin bütün yurtda düzenle yapılmasını sağlayacak tedbirleri almak" yetkisi, koşulları varsa seçimlerin ertelenmesi ve yeni bir tarih belirlenmesini de kapsamakta mıdır?

Bu soruya, bağlamı dikkate almadan yanıt vermek bizi kategorik, dolayısıyla hatalı sonuçlara ulaştırabilir. Bu nedenle bağlam mutlaka dikkate alınmalıdır:

Yüksek Seçim Kurulu, söz konusu ilke kararlarını 1961 Anayasası zamanında vermiştir. Anayasa, mahalli seçimlerin ertelenmesi konusunda spesifik bir hüküm içermemektedir. Bu kararların verildiği dönemin mahalli idareler mevzuatında, seçimlerin ertelenmesi konusunda sebebe bağlılık yoktur.⁵⁶ Ayrıca depremin bir köyü tamamen yıktığı bir durumdan kaynaklı bir yürütme seçiminin ertelenmesi ile tüm yurtda uygulanacak olan yasama seçimlerinin ertelenmesi arasında, parametreler itibarıyla büyük bir fark vardır. İlki için kabul edilebilir olan her durum ikincisine teşmil edilemez. Hakeza, tüm seçim işlemlerinin matbuat yoluyla basılı ortamda yapıldığı zamanlar ile sürecin dijitalleştiği günümüz arasındaki fark da içtihadın aynen devam ettiğini söylemeye engel olmalıdır.

Öte yandan, bu bağlamı bir an için dikkate almayacak olsak bile bu hükümden yine erteleme yetkisi türetilemez. Anılan hükümdeki "seçimin bütün yurtda düzenle yapılmasını sağlayacak tedbirleri almak" yetkisi, Anayasa'nın 79'uncu maddesinin Yüksek Seçim Kuruluna tanıdığı "Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma" yetkisinin bir uzantısıdır. Anayasa'nın bu hükmünden böyle bir çıkarım yapmak, Anayasa'nın "Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir." biçimindeki, münhasıran ertelemeye özgülenmiş 78'inci maddesini açığa düşürür ve bu maddenin varlık nedenini anlamsız hâle getirir.

Sonuç itibarıyla bu nedenlerle anılan kanun hükmünden yasama seçimlerinin ertelenebilmesi yetkisi türetilmez.⁵⁷

2- Anayasa Mahkemesi İçtihatlarının Değerlendirilmesi

Anayasa Mahkemesi içtihatlarını iki kategoride ele almıştık. Bunun nedeni, içtihatların iki ayrı soruya yanıt vermesiydi. Bu sorulardan ilki "savaş dışındaki nedenlerle seçimler ertelenebilir

⁵⁵ Metin için bkz. Resmî Gazete, 10796, T. 02/05/1961, 2. Orijinal metinde vurgu yoktur.

⁵⁶ Ayrıntılar için bkz. Muzaffer Akalın, "Belediye Seçimlerinin Geri Bırakılması," *İller ve Belediyeler Dergisi*, 1954: 765-766.

⁵⁷ Zaten lafız da belirgin bir dille kaleme alınmıştır. Savaş dışındaki herhangi bir nedenle erteleme mümkün görülmemelidir. Ayhan Döner, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yay., 2022), 236.

mi?”, ikincisi ise “seçimler hangi normla ertelenir?” biçimindedir.

a. Savaş Dışındaki Nedenlerle Seçimler Ertelenebilir Mi?

İlk soruyla bağlantılı içtihat, 19/01/2012 tarihli ve 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu’na dönük Anayasa Mahkemesi kararıydı. Muhalefet milletvekilleri, Anayasa’da sadece meclis seçimleri için öngörülen erteleme hükmünün diğer seçimlere teşmil edilemeyeceğini söylemiş, Anayasa Mahkemesi ise bunu mümkün saymıştı. Kararın gerekçesinde iki sorun bulunuyordu. Bunlardan biri, gerekçedeki “gibi” ifadesinin savaş dışındaki nedenlere kapı aralayıp aralamadığıydı. Diğeri ise Cumhurbaşkanlığı seçimi yönünden yapılan bu değerlendirmenin milletvekili seçimleri için de geçerli olup olmadığıydı.

Bu sorular üç başlıkta yanıtlanabilir.

Öncelikle, “gibi” ifadesinin Türkçede çoklu anlamlarının olduğunu kaydetmek gerekir.⁵⁸ Gibi edatının, sonuna geldiği ifadeye benzetme anlamı verdiği doğrudur.⁵⁹ Fakat benzetmeler her zaman için bir sayma içinde olmaz, bazen “kimi kavramları daha iyi belirtmek için birtakım basmakalıp ‘benzetmelere’ başvururuz.”⁶⁰ Bundaki amaç pekiştirme (örn. “buz gibi”), “olasılık” veya “kesin dışılık” anlamı vermek (örn. “nereden başlayacağını bilmiyor gibi”) olabilir.⁶¹ Sözcüğün metnin bütünü içindeki kullanım biçiminin bir sayma mı olduğu yoksa örnekleme amacıyla mı yapıldığı mutlaka özgün bir analizi gerektirir. Bundan savaş dışındaki nedenlerle de erteleme mümkün sayıldığı çıkarımı sözel yorumun oldukça dar biçimi olacaktır.⁶²

İkincisi, bir an için “gibi” ifadesinin başkaca erteleme nedenlerini beraberinde getirdiğini kabul etsek dahi bu belirlemenin Cumhurbaşkanlığı seçimleri için yapıldığını akılda tutmalıyız. Anayasa’da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ertelenmesi için spesifik bir hüküm yoktur ama TBMM seçimleri için vardır. Dolayısıyla bu belirlemeyi TBMM seçimlerine teşmil etmek⁶³ mümkün değildir. Dahası, söz konusu karar, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve TBMM seçimlerinin farklı zamanlarda yapılabildiği 2013 yılında verilmiştir. Oysa 2017 yılındaki anayasa değişikliğiyle birlikte bu iki seçimin her hâlükârda birlikte yapılması öngörülmüştür. Dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı seçiminin ertelenmesine dair koşulların, TBMM seçimlerinin ertelenmesi koşullarından bağımsız düşünülmesi olanağı artık ortadan kalkmıştır. Hâliyle bu

⁵⁸ İngilizce sözlüklerde de “as” ve “like” sözcüklerinin karşılığı “gibi” olarak verilse de ikincisi bunlardan ilki bir durumu (“-olarak”) imler, ikincisi benzetme (x’mişçesine”) kurar.

⁵⁹ İ. Gülsen Sev, “Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar,” *Turkish Studies* 7, no. 4, 2012: 499-512.

⁶⁰ Sev, “Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar,” 499-512.

⁶¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988), 46; Seçil Hirik, “Gibi Biçimbiriminin İşlevsel Dil Bilgisi Bakımından Çok İşlevli Görünümü,” *Karadeniz Araştırmaları* 53, 2017: 208-210.

⁶² Bu olasılıkta dahi konunun mutlaka fiili imkânsızlık koşulları ve eşyanın tabiatı (*der Sache nach*) ele alınması ve seçim kavramı ile serbest seçim hakkının norm alanının belirlenmesine ilişkin ölçütler ışığında değerlendirilmesi gerekir. Anayasa’nın açıkça belirleme yaptığı konularda norm alanında dışsal bir daralmaya gidileceği ve Anayasa’nın bütünselliğini dışlayacak bir sözel yorum yapılamayacağı da akılda tutulmalıdır. Türkçe literatürde mutlaka bkz. Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1982). Örneğin nükleer serpinti yaşandıktan sonraki gün yapılacak bir oylamanın mümkün olmaması, seçimin ertelenmesinden çok veya ondan önce seçim kavramının norm alanıyla ilgili bir mesele olsa gerekir. Zira “seçim” her şeyden önce insanların evlerinden dışarı çıkabilmesini, sandıkların önlerine konabilmesini ve bu sonuçların taşınabilmesini gerekli kılar. Fakat bu belirleme dahi yorum yoluyla lafzın saf dışı bırakılmasına neden olmaz. Ayrıca, bu konuda fors majör vb. kurumların özel hukuktaki tezahürünün (örneğin deprem nedeniyle mal teslimi yükümlülüğünün ortadan kalkması) kamu hukukuna (kamusal fonksiyonun ve devletin yükümlülüklerin ortadan kalkması) aynen teşmil edilemeyeceğini (örn. Anayasa’nın m. 119/7’de mücbir sebep istisnası özel olarak zikredilmiştir) de mutlaka kaydetmek gerekir. Karş. Olgunsoy, “Tehlikeli Salgın Hastalıklar Nedeniyle Seçimlerin Ertelenmesi,” 621.

⁶³ Olgunsoy, “Tehlikeli Salgın Hastalıklar Nedeniyle Seçimlerin Ertelenmesi,” 621.

içtihat, güncelliğini ve somut duruma yanıt verme özelliğini yitirmiştir.

Son olarak; bu içtihat (Anayasa'nın "erteleme" nedenini sadece savaş hâli için sınırlı saymasına rağmen) olağanüstü hâller için "Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir." diyen m. 15/2 kuralı ışığında da ele alınması gerekir.⁶⁴ Madde 15/2, seçimlerin savaş nedeniyle ertelenmesi kuralına göre daha özel (*lex specialis*) bir hüküm değildir.⁶⁵ Şöyle ki, Cumhuriyet döneminin kurucu iktidarları, seçimin ertelenmesini 1924 Anayasası zamanından bu yana istisnai rejimler için varsaymıştır. Bu bağlamda mesele, bu sapmanın hangi istisna rejimler için geçerli olduğu noktasında düğümlenmiştir. Bu bağlam mutlaka dikkate alınmalıdır. Aksi hâlde taslak metindeki olağanüstü hâl ve sıkıyönetim durumlarına yapılan göndermenin metinden çıkarılmış olması anlamsız hâle gelecektir.

b. Seçimler Hangi Normla Ertelenir?

AYM içtihatları bağlamında ikinci konu, seçimlerin ertelenmesi kararının mutlaka meclis kararı yoluyla alınmasının zorunlu olup olmadığıyla ilgiliydi. AYM'nin içtihadına bakacak olursak meclis kararıyla ortaya konabilecek bu irade, kanun yoluyla da tezahür edebilecektir. Fakat hemen şunu da kaydetmek gerekir. Bu karar, öğretilerde eleştirilmektedir. Eleştirilerin özünde, Anayasa'nın "karar" alanına bıraktığı bir konunun kanunla düzenlenmesinin; (i) o konunun Cumhurbaşkanlığının incelemesine, geri göndermesine veya yayımına; (ii) Anayasa Mahkemesinin ise yargısal denetimine açık hâle getirecek olması vardı. Eleştiren yazarlara göre bu, yasamanın özerkliğiyle ilgili olduğu denli Anayasa'nın mantığına aykırılık yaratmaktaydı.⁶⁶

Söz konusu eleştirilere yasama organının kendi özerkliğinden vazgeçmek isteyebileceği ve işlemini, hukuk devleti ilkesi uyarınca anayasallık denetimine tabi kılmayı yeğlediği savıyla karşı çıkılabilmirdi. Fakat yine de "yasamanın yönlemsel bağımsızlığı" uyarınca bu yanıt çok güçlü sayılmazdı.⁶⁷ Ne var ki 2017 yılındaki anayasa değişikliğinden sonra durum hayli değişmiştir. Yeni düzende TBMM, böyle bir irade göstererek sadece kendisinin değil, Cumhurbaşkanının seçiminin de yenilenmesini sağlamaktadır. Cumhurbaşkanını, artık bir Meclis kararıyla değil, halkın oylarıyla seçilmektedir. Dolayısıyla Meclis'in seçimlerin yenilenmesi kararı, bir bakıma halkın Cumhurbaşkanlığı seçimine dair (serbest seçim hakkının uzantısı olan) iradesi üzerinde de bir tasarruf anlamı taşır hâle gelmiştir.

Bu çıkarım, seçimlerin ertelenmesi için evleviyetle yapılabilir. Evleviyetle diyoruz çünkü bu noktada mesele, halkın, sahip olduğu seçme hakkından geçici olarak mahrum bırakılmasıdır. Bunun bir düzenleme değil sınırlama, hattâ yoksun bırakma anlamına geldiği açıktır. Temel hak ve özgürlüklere dönük sınırlamaların (md. 13) ve hattâ durdurmanın (md. 15, 119/5) kanunla yapılması gerektiğini dikkate aldığımızda, seçimin ertelenmesi kararının kanunla alınması gerektiği sonucuna kolaylıkla varılabilir.⁶⁸

1961 Anayasası'nın "kanun" a yaptığı atfın, 1982 Anayasası'nda bu denli açık olmaması bir sorundur. Fakat nasıl ki "af" veya "ölüm cezasının yerine getirilmesi" gibi temel haklarla ilgili konularda "karar" ifadesi geniş anlamda irade açıklaması olarak algılanıyor ve fakat bu kararlar

⁶⁴ Bu yönde bir değerlendirme ve savaş dışındaki nedenlerle de seçimin ertelenmesini haklı sayılması için bkz. Olgunsoy, 622.

⁶⁵ Aynı yönde bkz. Şirin, "Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Anayasal Mücadeleye Giriş," 71.

⁶⁶ Örn. bkz. Erdoğan Teziç, "Parlamento Kararı ve Kanun," *Anayasa Yargısı* 5, 1989: 121-130; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 328. Nüans içeren ve mesafeli bir pozisyon için bkz. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ekin Yay., 2021), 626. Karşı görüş için örn. bkz. Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku: Genel Kısım*, (Ankara: Seçkin Yay., 2022), 678-679.

⁶⁷ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yay., 2021), 242.

⁶⁸ Tanör ve Yüzbaşıoğlu'nun dediği gibi "seçimlerin yenilenmesinde egemenliğin sahibi millete gidilirken, ertelemede bir tür seçimden kaçma söz konusudur. Temsili demokrasilerde bu, ancak ertelemeye zorlayan haklı sebep varsa kabul edilebilir." Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 232-233.

birer kanunla alınıyorsa, aynısının seçimlerin ertelenmesi için de geçerli olduğu kabul etmek mümkündür. Para basılması kararının dahi kanunla alındığı yerde, seçimlerin ertelenmesi gibi temel hak ve özgürlüklerle ilgili olan ve Anayasa'nın değiştirilemez nitelikteki demokratik devlet ilkesinin çekirdeğindeki bir konuda kanunilik koşulu haydi haydi geçerlidir. Nitekim karşılaştırmalı anayasa hukuku verileri de bu mantığı doğrulamaktadır.

IV. OLASI SORUNLAR

Son olarak, seçimlerin ertelenmesi konusunda olası sorunlara değinmek gerekir. Bu sorunlar, (a) savaş durumu olmamasına rağmen seçimlerin ertelenmesi ve (b) mevzuattaki diğer sorunlar olmak üzere iki kategoride ele alınabilir.

A) SAVAŞ DIŞINDA BİR NEDENLE ERTELEMeye KARŞI ETKİLİ MEKANİZMALAR SORUNU

Seçimlerinin savaş dışındaki bir nedenle keyfi biçimde ertelenmesi durumunda acaba bu istismara karşı Anayasa kendisini koruyabilmekte midir? Bu durum, varsayımsal olarak dört durumda gerçekleşebileceği için her varsayımı ayrı ayrı ele almak gerekiyor.⁶⁹

1- Meclis Kararıyla Erteleme

Seçimlerin bir meclis kararıyla ertelenmesi durumunda bu karara karşı denetim hayli güçtür. Zira Anayasa'ya göre AYM'nin inceleyebileceği meclis kararları, (i) milletvekilliğinin düşmesi kararı, (ii) milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması kararı ve (iii) TBMM İçtüzüğü değişikliği kararıdır.⁷⁰ Seçimlerin ertelenmesi kararı bunların arasında sayılmış değildir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruları (anayasa şikâyeti) da aynı mantıkla reddetmektedir.⁷¹

Bu durumda (mevcut yaklaşımda veya normlarda değişiklik olmadıkça) geriye sadece Anayasa Mahkemesinin içtihatla geliştirdiği “eylemli içtüzük değişikliği” içtihadından ileri gelen yetkisi kalmaktadır.⁷² Bu içtihadı göre meclis kararına dayanak olan uygulama bir İçtüzük hükmünü fiilen değiştiriyorsa veya İçtüzük'te düzenlenmemiş bir konuda yeni bir hüküm getiriyorsa bu işlem içtüzük değişikliği ile aynı değer ve etkidedir, bu nedenle Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebilmektedir.⁷³ Ne var ki Anayasa Mahkemesinin bu içtihadına dönük eleştiriler ve içtihadın kimi gelgitli yönleri, bu konuda kuşkuyla beraberinde getirmektedir.⁷⁴

Öte yandan adı meclis kararı olan bu normların maddi anlamda bir kanun olarak algılanıp incelenmesi de bir diğer seçenektir.⁷⁵

⁶⁹ Bu, anayasa değişikliği yoluyla da gerçekleşebilir. Fakat erteleme yine bir anayasa normu olacağı için sorun yaratmayabilir. Türkiye'de böylesi bir erteleme 1961 Anayasası'na 1971 yılında eklenen geçici 12'nci madde yoluyla gerçekleşmişti. Hüküm şöyleydi: “Cumhuriyet Senatosu üyelerinden üçte birinin yenilenmesi ve Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisinde boş bulunan üyelikler için 10 Ekim 1971 gününde yapılacak seçimler, 12 Ekim 1973 de yapılması gereken milletvekilleri genel seçimiyle birlikte yapılmak üzere ertelenmiştir. Cumhuriyet Senatosu üyelerinden süresi dolanların üyelik sıfatları, seçim yapılınca kadar devam eder.” Ayrıca Bkz. AYM, E. 1970/41, K. 1971/37, Kt. 13/04/1971.

⁷⁰ Meclis kararları konusunda nispeten yeni tarihli monografiler için bkz. Sezgin Baş, *Türk Anayasa Hukukunda Yasama İşlemleri Teorisi ve Parlamento Kararları*, (İstanbul: On İki Levha Yay., 2016). Abbas Kılıç, *Türkiye'de Parlamento Kararlarının Hukuki Rejimi*, (Adalet Yay., 2020).

⁷¹ Bkz. Osman Baydemir (2) [GK], B. No: 2018/1878, 27/10/2022.

⁷² Bu konuda örn. bkz. Bülent Algan, “İçtüzük Düzenlemesi Niteliğindeki Parlamento Kararlarının Hukuksal Rejimi,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 63: 731-773. Konunun bir “yetki saptırması” olarak algılanma olasılığı da göz ardı edilmelidir. Bu konuda bkz. AYM, E. 1966/7, K. 1966/46, Kt. 19/12/1966.

⁷³ İlk olarak bkz. AYM, E. 1967/6, K. 1968/9, Kt. 27/02/1968. Önemli bir dönemeç için bkz. AYM, E. 1991/27, K. 1991/50, Kt. 12/12/1991.

⁷⁴ Fahri Bakırcı, “Anayasa Mahkemesinin Eylemli İçtüzük Kuralına İlişkin İçtihat Değişikliğinin Gereçesi Üzerine,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 112, 2014: 257-296. Eleştiriler için örn. bkz. Gözler, 713-715.

⁷⁵ Aksi yönde görüş için örn. bkz. Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 684-685.

2- Yüksek Seçim Kurulu Kararıyla Erteleme

Seçimlerin bir Yüksek Seçim Kurulu kararıyla ertelenmesi durumunda bu karara karşı da denetim pek güçtür. Zira Anayasa'nın 79'uncu maddesinin 2'nci fıkrasına göre: "Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz." Bu durum, Yüksek Seçim Kurulu kararına karşı bir iptal davası açılması olasılığını dışlamaktadır. Geriye Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu kalmaktadır. Öğretide aksi yönde görüşler⁷⁶ olsa da Anayasa Mahkemesi, bu kararlara karşı bireysel başvuruları incelememektedir.⁷⁷ Dolayısıyla böyle bir karara karşı ulusal düzeyde bir hukuk yolu (en azından mevcut içtihatlar değişikliktir) bulunmamaktadır.⁷⁸

3- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Erteleme

Seçimlerin bir Cumhurbaşkanlığı kararıyla veya kararnamesiyle ertelenmesi hukuken mümkün görünmemektedir. Fakat Türkiye'deki süregelen istismarlar akılda tutulduğunda, bunun fiilen gerçekleşmesi olasılığı yok değildir. Bu nedenle bu olasılığın sorgulanması gerekir.

Ertelemenin bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle yapılması hâlinde Anayasa (md. 148/1) bu norma karşı Anayasa Mahkemesinde bir iptal davası açılabilirliğini öngörmüştür. Bunun bir Cumhurbaşkanlığı kararı yoluyla yapılması durumunda ise 06/01/1982 tarihli 2575 sayılı Danıştay Kanunu (m. 24/1/a) bu karara karşı iptal davasının Danıştay'da açılacağını öngörmüştür. Yani bu olasılıklarda yargı yolları vardır. Ne var ki bu tasarrufun, OHÂL ilan edildikten sonra bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle gerçekleşmesi hâlinde durum farklıdır. Zira Anayasa'ya (m. 148/1) göre: "Olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz." Anayasa'nın (m. 119/son) böylesi durumlardaki tasarımı, söz konusu kararnamelerin üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülüp karara bağlanması (aksi halde olağanüstü kendiliğinden yürürlükten kalkması) ve bu kararın tezahür ettiği kanunun Anayasa Mahkemesi denetimine tabi olmasıdır. Fakat burada da sorun üç aylık sürenin seçimlerin ertelenmesi yönündeki istismara engel olamayacak kadar uzun olmasıdır. Geçmişte AYM, böylesi istismarlara karşı maddi bir yaklaşım içinde olduğu için⁷⁹ bu daha düşük düzeyli bir sorundu. Fakat bu içtihatları değişikliktir⁸⁰, söz konusu sorunu derinleştirmiştir. Yani OHÂL dönemindeki Cumhurbaşkanlığı kararnameleri yönünden Anayasa, istismara müsaittir.

4- Kanunla Erteleme

Seçimlerin ertelenmesinin bir kanun yoluyla gerçekleşmesi durumunda bu kanuna karşı Anayasa Mahkemesine iptal davası açma yolu açıktır. Dolayısıyla bu konuda ilk bakışta sorun yok gibidir. Ne var ki bu davanın hızla sonuçlanacağına dair bir hüküm ne Anayasa'da ne de diğer mevzuatta bulunmaktadır. Bu nedenle bir önceki başlıkta da ifade ettiğimiz normlar (Cumhurbaşkanlığı kararı veya kararnamesi) için de geçerli olacak sorun, Anayasa Mahkemesinin böylesi bir kanuna karşı vereceği iptal kararının gecikmesi olabilir.

⁷⁶ Ayhan Kılıç, "Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Yolu," *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 3, 2013: 39-81; Fazıl Sağlam, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 2013) 440-441; Tolga Şirin, "Anayasa Şikâyeti Usulünde Serbest Seçim Hakkı Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar," Havva Karagöz ve Atagün Mert Kejanlıoğlu (ed.), *Seçim, Demokrasi ve Seçim Sistemleri Sempozyumu*, (İstanbul: On İki Levha Yay., 2019), 292-295.

⁷⁷ Örn. bkz. *Atila Sertel*, B. No: 2015/6723, 14/7/2015, § 40; *Oğuz Oyan*, B. No: 2015/8818, 14/7/2015, § 28.

⁷⁸ Uluslararası düzeydeki durumla ve özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili olarak bkz. Şirin, "Anayasa Şikâyeti Usulünde Serbest Seçim Hakkı Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar," 291-311.

⁷⁹ AYM, E. 1990/25, K. 1991/1, Kt. 10/01/1991; AYM, E. 1991/6, K. 1991/20, Kt. 03/07/1991; AYM, E. 1992/30, K. 1992/36, Kt. 26/05/1992; AYM, E. 2003/28, K. 2003/42, Kt. 22/05/2003.

⁸⁰ AYM, E. 2016/167, K. 2016/160, Kt. 12/10/2016.

Bu gecikme sorununu aşacak kurum, Anayasa Mahkemesinin içtihatla geliştirdiği “yürürlüğü durdurma” kararlarıdır.⁸¹ Fakat Anayasa Mahkemesinin uzun zamandır bu içtihadını uygulamıyor olması ve özellikle 2010 yılından itibaren kendini hemen hemen her konuda sınırlandırma eğilimi göstermesi, bu konuda bir tereddüt yaratmaktadır.

B) MEVZUATTAKİ DİĞER SORUNLAR

Seçimlerin ertelenmesi konusunda mevzuatta da bazı sorunlar vardır. Bunlardan başlıcası söz konusu düzenlemenin TBMM seçimleri dışında Cumhurbaşkanlığı ve mahalli seçimler için de geçerli olup olmadığıın Anayasa’da belirsiz bırakılmış olmasıdır. Anayasa’nın önceki tasarımı Cumhurbaşkanlığı TBMM tarafından seçiliyordu. Cumhurbaşkanının yetkileri nispeten azdı. Mahalli idareler de egemenlik yetkisini ilk elden kullanmadıkları için bu eksiklikler anlaşılabilir durumdaydı. Ne var ki 2014 ve 2017 yılından sonra bu durum değişmiştir. Çok sayıda yetkiye sahip olan Cumhurbaşkanı, Meclis ile aynı tarihte halk tarafından seçilmektedir. Öte yandan özellikle büyükşehir belediyelerinin (özellikle İstanbul) nüfusunun ve potansiyel hacminin genişlemesi ve büyükşehirlerdeki seçimlere dair tartışmaların öne çıkması bu seçimleri hassas hâle getirmiştir. Bu nedenlerle Anayasa’daki hükmün anılan seçimler yönünden de açıkça genişletilmesi veya netleştirilmesi bir zorunluluktur.⁸²

İkinci olarak; seçimlerle ilgili bir diğer mesele de referandumlar (halkoylamaları) olmaktadır. Bunların ertelenmesiyle ilgili ne Anayasa’da ne de diğer mevzuatta bir hüküm bulunmaktadır. Referandumların halkoylamalarının (altmış gün) yapılma süresini düzenleyen 25/05/1987 tarihli ve 3376 sayılı Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun, bu konuda bir hüküm içermemektedir. Bu bakımdan bir kanun değişikliğiyle bu konunun açıklığa kavuşturulması gerekebilir. Fakat Anayasa’nın bunu nedene bağlaması, keyfiliğe karşı daha ileri bir güvene olacaktır.

Üçüncüsü, savaş dışındaki fiili imkânsızlık hâllerinin spesifik olarak düzenlenmeye konu edilmemesinin Yüksek Seçim Kurulu içtihatlarında da görüldüğü gibi zorlamalara neden olduğu açıktır. Bu dikkate alınarak konunun hassas biçimde anayasal ve/veya bir yasal düzenlemeye konu edilmesinde yarar vardır.

Dördüncüsü, mevzuat seçimlerin tamamen ertelenmesini öngörmektedir. Seçimin kısmi olarak ertelenme olasılığı akılda tutulmalı, mevzuatta buna göre esnemelere gidilmelidir.

Son olarak; seçimlerin ertelenmesi kararının basit çoğunlukla alınabiliyor olması büyük bir sorundur. Bu sorun, OHÂL, seferberlik veya savaş gibi durumların da basit çoğunlukla yapılması olanağı da hesaba katıldığında hayli yaşamsaldır. Zira mevcut durum, TBMM’de basit çoğunluğa sahip olan bir politik iradenin, Anayasa’yı değiştirememesine rağmen Anayasa’nın uygulamasını bir bakıma askıya alabilmesine, hattâ Anayasa’nın değiştirilemez nitelikteki demokratik devlet hükmüne anlamını veren seçimleri öteleyebilmesine, yani daha açık söylemek gerekirse bir “sivil darbe” yapabilmesine olanak taşıyan zaafı içerir. Bu zaafın ivedilikle giderilmesi gerekir.

SONUÇ

⁸¹ Literatürün (lehe veya aleyhe görüşleri de içeren) nispeten güncel görünümü ve bu konuda bir pozitif düzenleme ihtiyacı çağrısı için bkz. Serdar Narin, “Türk Anayasa Yargısında ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Yürürlüğü Durdurma: Hukuksal Metinlerde, Normatif ve Pozitif Bir Eksikliğin Giderilmesi Sorunu,” *İzmir Barosu Dergisi* 1, 2012: 89-128.

⁸² Bu yapılırken karşılaştırmalı örneklerde de görüldüğü gibi mahalli seçimlerin diğerlerinden ayrılması ve kademeli bir dil kullanılması olanaklıdır.

Tüm bu yazılanlardan sonra bu makalenin ulaştığı sonuçları altı kategoride toparlayabiliriz.

Birincisi; savaş dışında bir nedenle Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinin ertelenmesi sözel, tarihsel, sistematik ve amaçsal yorum uyarınca mümkün değildir. Savaş dışındaki nedenler bilerek ve isteyerek konmamıştır.

İkincisi; savaş nedeniyle seçimlerin ertelenmesi kararı, bir kanunla verilebilir, hattâ verilmelidir. Bu, söz konusu seçimin yasama organının dahlinin olmadığı, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanlığı seçimine etkilerinden ve konunun, serbest seçim hakkıyla doğrudan ilişkili olmasından mütevellit meclis kararlarını aşan bir yön taşımasından ileri gelir. Bu nedenle 1961 Anayasası'nın lafzındaki kanun göndermesinin maddi yönden geçerli olduğu kabul edilmelidir.

Üçüncüsü; Yüksek Seçim Kurulunun konuyla ilgili içtihatları, 1961 Anayasası dönemine özgü, mahalli idarelerle ilgili ve hayli farklı bir mevzuata dayanmaktadır. Bu nedenle odağımızdaki seçimler ve güncel durum açısından emsal teşkil etmez.

Dördüncüsü; Anayasa Mahkemesinin konuyla ilgili içtihadı Cumhurbaşkanlığı seçimlerine özgü olarak ve TBMM seçimlerinden bağımsız olarak yapıldığı dönemde verilmiş, lafzi açıdan farklı yorumlara müsait bir dille gerekçelendirilmiştir. Bu nedenle bu içtihat, mevcut hükmün güncel anlamı için belirleyici sayılamaz.

Beşincisi; Anayasa, seçimlerin Anayasa'ya aykırı biçimde ertelenmesi durumunda özellikle anayasallık denetimi bağlamında zaaflar içermektedir. Bu zaafları gidermenin yolu Anayasa Mahkemesinin denetimine ilişkin sınırlandırmaların kaldırılması ve/veya Anayasa Mahkemesinin kendi içtihadı gelişimine sahip çıkmasıdır. Öte yandan politik denetimin güçlendirilmesi için de karşılaştırmalı anayasa hukukunda da görmüş olduğumuz nitelikli çoğunluk şartının (istisna rejimlerine geçiş durumları da dahil olmak üzere) tanınmasında büyük yarar olacaktır.

Altıncısı; Anayasa'daki mevcut hükmün, İtalyan (takdiri) modelinin sürdürülmesi ve fakat bunun diğer seçimleri de (hattâ referandumları) kapsayacak ve nitelikli çoğunluk şartı getirilecek biçimde revize edilmesi önerilir. Bu değişiklik sırasında fiilî imkânsızlık hâllerinin istismara neden olmayacak biçimde Anayasa hükmüne dahil edilmesi olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Akalın, Muzaffer. "Belediye Seçimlerinin Geri Bırakılması," *İller ve Belediyeler Dergisi*, 1954: 765-766.

Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.

Algan, Bülent. "İçtüzük Düzenlemesi Niteliğindeki Parlamento Kararlarının Hukuksal Rejimi," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 63: 731-773.

Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku: Genel Kısım*. Ankara: Seçkin Yay., 2022.

Bakırcı, Fahri. "Anayasa Mahkemesinin Eylemli İçtüzük Kuralına İlişkin İçtihat Değişikliğinin Gerekçesi Üzerine," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 112, 2014: 257-296.

Baş, Sezgin. *Türk Anayasa Hukukunda Yasama İşlemleri Teorisi ve Parlamento Kararları*. İstanbul: On İki Levha Yay., 2016.

Çelik-Ulusoy, Demet. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Ertelenmesi ve Cumhurbaşkanının Görev Devamına İlişkin Parlamento Kararının Yarattığı Anayasal Sorunlar.," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22, no. 2, 2020: 577-632.

- Duygun, Mert. "Karşılaştırmalı Hukukta Pasifist Anayasa Anlayışı," *Anayasa Hukuku Dergisi* 7, no. 14, 2018: 423-456.
- Döner, Ayhan. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yay., 2022.
- Erdem, Tarhan (haz.). *Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunları*. İstanbul: Doğan Kitap Yay., 2012.
- Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*. Ankara: Seçkin Yay., 2022.
- Esen, Bülent Nuri. *İzahlı Anayasa*, Ankara: Akay Kitabevi Yay., 1945.
- Gönenç, Levent. *Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*. Adalet Yay., 2008.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Yay., 2021.
- Gözübüyük, Şeref ve Zekâi Sezgin. *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1957.
- Güneş, İhsan. *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri: 1919-1935*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2017.
- Hirik, Seçil. "Gibi Biçimbiriminin İşlevsel Dil Bilgisi Bakımından Çok İşlevli Görünümü." *Karadeniz Araştırmaları* 53, 2017: 205-222.
- James, Toby S. ve Sead Alihodzic. "When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations." *Election Law Journal* 19, no. 3, 2020: 1-19.
- Kılıç, Abbas. *Türkiye'de Parlamento Kararlarının Hukuki Rejimi*, Adalet Yay., 2020.
- Kılıç, Ayhan. "Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Yolu," *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 3, 2013: 39-81.
- Kotaki, Akira ve Fumio Takeda. "Study on Disaster Emergency Provisions in the Constitution of Japan as a Measure Against Huge Disasters – A Discussion Based on Initial and Emergency Responses to the Great East Japan Earthquake." *Journal of Disaster Research* 13, no. 2, 2018: 367-379.
- Narin, Serdar. "Türk Anayasa Yargısında ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Yürürlüğü Durdurma: Hukuksal Metinlerde, Normatif ve Pozitif Bir Eksikliğin Giderilmesi Sorunu," *İzmir Barosu Dergisi* 1, 2012: 89-128.
- Olgunsoy, Feyzan. "Tehlikeli Salgın Hastalıklar Nedeniyle Seçimlerin Ertelenmesi." *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, no. 2, 2020: 584-637.
- Onar, Erdal ve Levent Gönenç. "1982 Anayasası'na Göre Ara Seçim." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51, no. 4, 2002: 1-40.
- Onar, Erdal ve Levent Gönenç. "1982 Anayasası'nın Ara Seçime İlişkin 78. Maddesine 2002 Yılında Eklenen Fıkra Üzerine Düşünceler." *Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu'na Armağan* (Ankara: Adalet Yay., 2010).
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yay., 2021.
- Sağlam, Fazıl. *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1982.
- Sağlam, Fazıl. *Anayasa Hukuku Ders Notları*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 2013.

Sağlam, Fazıl. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yay., 2016.

Sev, İ. Gülsen. “Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar.” *Turkish Studies* 7, no. 4, 2012: 499-512.

Şirin, Tolga. “Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Anayasal Mücadeleye Giriş.” *Anayasa Hukuku Dergisi* 9, no. 17, 2020: 43-146.

Şirin, Tolga. “Anayasa Şikâyeti Usulünde Serbest Seçim Hakkı Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar,” Havva Karagöz ve Atagün Mert Kejanlıoğlu (ed.), *Seçim, Demokrasi ve Seçim Sistemleri Sempozyumu*, İstanbul: On İki Levha Yay., 2019.

Tanilli, Server. *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976.

Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yay., 2019.

Teziç, Erdoğan. “Parlamento Kararı ve Kanun,” *Anayasa Yargısı* 5, 1989: 121-130.

Türk, Hikmet Sami. “Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçimleri Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 38, no. 1-2, 1981: 3-52.

Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kararları

Atila Sertel, B. No: 2015/6723, 14/7/2015.

Oğuz Oyan, B. No: 2015/8818, 14/7/2015.

Osman Baydemir (2) [GK], B. No: 2018/1878, 27/10/2022.

Soyut ve Somut Norm Denetimi Kararları

AYM, E. 1966/7, K. 1966/46, Kt. 19/12/1966.

AYM, E. 1967/6, K. 1968/9, Kt. 27/02/1968.

AYM, E. 1970/41, K. 1971/37, Kt. 13/04/1971.

AYM, E. 1972/13, K. 1972/18, Kt. 06/04/1972.

AYM, E. 1977/6, K. 1977/14, Kt. 11/02/1977.

AYM, E. 1987/23, K.1987/27, Kt. 09/10/1987.

AYM, E. 1990/25, K. 1991/1, Kt. 10/01/1991.

AYM, E. 1991/6, K. 1991/20, Kt. 03/07/1991.

AYM, E. 1991/27, K. 1991/50, Kt. 12/12/1991.

AYM, E. 1992/30, K. 1992/36, Kt. 26/05/1992.

AYM, E. 1999/14, K.1999/6, Kt. 26/03/1999.

AYM, E. 2003/28, K. 2003/42, Kt. 22/05/2003.

AYM, E. 2012/30, K. 2012/96, Kt. 15/06/2012.

AYM, E. 2016/167, K. 2016/160, Kt. 12/10/2016.

KKTC İctihatları

A/M, No. 5/2020, D. No. 3/2020, Kt. 30/06/2020.

A/M, No. 9/2022, D. No. 5/2022, Kt. 07/09/2022.

Resmî Gazeteler

Resmî Gazete, 10260, T. 23/07/1959.

Resmî Gazete, 10796, T. 02/05/1961.

Resmî Gazete, 19571, T. 11/09/1987.

Tutanaklar

“83’üncü İnikat,” *TBMM Zabıt Ceridesi* 9, 20/07/1959.

“47’nci Birleşim,” *Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi* 3, T. 18/04/1961.

“139’uncu Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 31/08/1982.

“146’ncı Birleşim,” *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi* 9, T. 02/09/1982.

“118’inci Birleşim,” *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi* 7, T. 18/10/1982.

Yüksek Seçim Kurulu Kararları

YSK, K. 1966/194.

YSK, K. 1970/2010.

YSK, K. 1971/33.

YSK, K. 1976/11.

YSK, K. 2020/254.